

KÖZPOLITIKA, TUDÁS, TÁRSADALOM

Megjegyzések Domschitz Mátyás vitairatához

Z. Karvalics László

zkl@hung.u-szeged.hu

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2018.1.61

Absztrakt

A tudás felértékelődésével kapcsolatos közpolitikai gondolkodás és döntéselőkészítés formálása anélkül is megy, hogy a tudományos diskurzusban dűlőre jutnánk. Adaptációs szakadékként azonosíthatjuk a konszenzuális tudások alkalmazásával és a közpolitikai gyakorlatban való érvényesülésével kapcsolatos deficiteket, és rendszerszint-anomáliaként a tárgykör tartósan inadekvát kormányzati reprezentációját, kezelését (prioritássá, politika-alakítási vezérelvvé tétel helyett alacsony szintű divizionális tartományokba száműzését). A tudáskormányzás és tudásvagyon-gazdálkodás szemléletmódjának érvényesítése nemcsak a tudásfejlesztés kulcsterületein (oktatás, kutatás, innováció), hanem az információ- és tudáspolitikában, a gazdaság információs- és tudásszektorának fejlesztésében, a foglalkoztatási szerkezet eltol(ód)ásában az információ- és tudás-intenzív munkakörök felé, a tudás-központú településfejlesztésben is alkalmazható.

Kulcsszavak

tudáskormányzás, tudásvagyon-gazdálkodás, adaptációs szakadék, rendszerszint-anomália

PUBLIC POLICY, KNOWLEDGE, SOCIETY

László, Z. Karvalics

Abstract

Social science discourses and their initial terms (like knowledge society and knowledge-based society) are amalgamating with the conceptual web of the common talk, disfigured by the political ecosystem. The author identifies two real hot potatoes instead of a terminological survival tour: an adaptation gap (the lack of implementation of consensual knowledge into the public policy practice) and a system-level anomaly (low level divisional representation of the knowledge sector instead of raising it as top governmental priority). Knowledge governance and knowledge asset management can be a useful approach, integrating not only the key domains of knowledge development and (re)production (education, research and development, innovation), but other domains, such as: information and knowledge policy, information and knowledge sector of economy, a shift to knowledge-intensive employment structure and knowledge-based urban development.

Keywords

knowledge asset management, adaptational gap, system level anomaly

KÖZPOLITIKA, TUDÁS, TÁRSADALOM

Megjegyzések Domschitz Máttyás vitairatához

Z. Karvalics László

Prológus

2005 májusában nagy izgalommal toporogtam Párizsban, az UNESCO székházában, várva az ismerkedő beszélgetést Abdul Waheed Khannal, az infokommunikációs igazgatóság nagyhatalmú helyettes vezetőjével. A találkozó azonban gyorsan véget ért. Kérdésére, hogy az információs társadalom kutatójaként, aki egyúttal az Information for All (IFAP) kormányközi bizottságának magyar képviselője lett egy ciklusra, hogyan tudnám segíteni az információs és kommunikációs igazgatóságban folyó szakmai munkát, úgy válaszoltam ugyanis, hogy egyfajta fogalmi szigor megjelenítésével, aminek köszönhetően nem hagyjuk, hogy a társadalomtudományi diskurzusok és azok alapfogalmi kontrollvesztett módon összecsússzanak a politikai közbeszéd fogalmi és definíciós rendszerével. Példaként azt hoztam fel, hogy az ipari ver-sus posztindusztriális társadalom termékeny diszciplináris forrásvidékéről induló izgalmas párbeszéd az ötvenes évek vége és a nyolcvanas évek eleje között békésen átnőtt az információs társadalom szövegfolyamába, s e fogalom a gravitációs pontjává vált a párbeszédnek, amellyel a társadalmak szerveződésének és működésének paradigmikus átrétegződését sikeresen ragadta meg a társadalomelmélet. Ám egyszer csak néhány, a fogalmat félreinterpretáló társadalomtudományi műhely és gondolkodó, az Európai Unió és néhány más világszervezet bürokratái elkezdtek a tudástársadalom, horribile dictu a tudásalapú társadalom terminust mint *ellenfogalmat* bevezetni az információs társadalommal szemben. Ami miatt ezt tették, annak nem volt köze a diskurzushoz, ami lett belőle, az egy fogalmi rémálom.

A találkozásnak gyorsan vége lett, Khan urat azóta sem láttam, ma egy bahreini startup üzleti egyetem elnöke. Mít tudhattam ugyanis arról, hogy már nyomdában volt az igazgatóság büszkesége, a *Towards Knowledge Societies* című, 220 oldalas Opus Magnum, ami „bejelentette”, hogy mostantól az információs társadalom felől haladunk a tudástársadalom (nota bene: tudástársadalmak, többes számban) felé, s ha mostantól az oktatásról vagy a kutatásról akarunk fontosat mondani, akkor mindig hozzá kell majd illeszteni a végén, hogy „[...] a tudástársadalmakban”.¹ Azt, hogy miért helytelen, miért tévedéseken alapul kategoriális és

---

¹ Azóta is ez az UNESCO-speak fősodra: önálló részleg jött létre, a Knowledge Societies Division, amelynek – láss csodát – a WSIS, a World Summit on Information Society nevű, értelmetlen és kiüresedett óriásrendezvény ismételt megrendezése volna a feladata, de a 2005-ös, május 17.-ét az Információs társadalom világnapjává tevő második tuniszi óta valahogy nem sikerült összehozni a harmadikat, csak előkészíteni.

nem metaforikus értelemben használni a tudástársadalom és a gazdasági kontextusban még helyes, átfogó társadalomelméleti kontextusban azonban értelmezhetetlen tudásalapú társadalom kifejezést, sokszor leírtam azóta is, nem kívánom megismételni². Valamiképp mégis reflektálni kell rá, mert legújabb példaként a *Magyar Tudomány* 2018 januári számának tematikus összeállításában „*A munka jövője, a tudomány és a tanulás a 21. század világában*” című változásában³ a tudásalapú társadalom előfordulásmérő pergetését a 12. találatnál állítottam meg.

Tételmondat-szerűen: azt kifejezni, hogy a tudás miképpen kerül egyre súlypontibb helyzetbe az élet minden területén, a tőkeformáktól a munkamegosztáson át a vállalat- és szervezetirányításig, számtalan oldaláról és számtalan módon lehet leírni, s számtalan fogalommal lehet számtalan ide tartozó jelenségtípust megragadni. Oldalakat lehetne megtölteni különböző szószerkezetekkel, amelyek elő- vagy utótagja a 'tudás'. Ráadásul azzal kapcsolatban, hogy különböző tárgyszínteken miként jelentkezik mindez, nagyrészt konszenzus alakult ki: vagyis egyáltalán nem szükséges, hogy egy Nagy Elmélet kínáljon fogalmi keretet és kiindulópontot olyan látteletekhez, amelyek Nagy Elmélet nélkül is pontosan ugyanúgy tárgyalhatóak. Vagyis: a közpolitikai gondolkodás és döntéshozatal formálása anélkül is megy, hogy a tudományos diskurzusban dűlőre jutnánk. Tegyük tehát félre a terminológiai problémákat és a befoglaló kontextusokat, rendezzük azokat társadalomelméleti fórumokon⁴, és tegyük fel a kérdést másképp: *a tudásfolyamatok új világának és a közpolitikának a találkozási pontjain mik a legégetőbb kérdések?*

A magam részéről (a mai Magyarországon) két ilyet látok:

- ◆ a konszenzuális tudások alkalmazásával és a közpolitikai gyakorlatban való érvényesülésével kapcsolatos deficitek (*adaptációs szakadék*),
- ◆ a tárgykör tartósan inadekvát kormányzati reprezentációja, kezelése: prioritássá, politika-alakítási vezérelvvé tétel helyett alacsony szintű divizionális tartományokba száműzése (*rendszerszint-anomália*).

Néhány gondolat az adaptációs szakadékról

Hogyan magyarazzuk és értelmezzük az adaptációs szakadékot? Magyarország és a magyar társadalom jövőjéről szólván sokszor halljuk, gondolkodóktól és politikusoktól egyaránt, hogy „a tudás hatalom”, hogy a „kiművelt emberfők” jelentik a jövő zálogát, vagy újabban azt, hogy az információ- és tudásgazdaság volumene már a hagyományos ágazatok fölé nő. Hogy a világgazdaság egyre inkább tudás-intenzívebbé válik, s az információ- és tudástechnológiák átjárják a gazdasági és a társadalmi élet minden szegletét, emiatt egyre fontosabbá válik, hogy mely nemzetek miként reagálnak erre az átalakulásra, miként alakítják saját belső képességeiket, amelyek közép- és hosszú távon a leszakadás elkerülését vagy épp a felzárkózást, egy digitális kori modernizációt biztosíthatnak a nemzetközi versenyfutásban.

Ezek az állítások annyira elkoptak mostanra, hogy afféle retorikai egyszereggé váltak. Ám hajlamosak vagyunk elfeledkezni róla: mindezek nem pusztán időtlen igazságok, hanem *a mindenkori cselekvés-tervezéskor figyelembe veendő stratégiai jelentőségű szempontok*. Ráadásul nem egyszerűen szem előtt tartandóak, hanem évről évre felértékelődnek, hiszen a

² Információ, tudás, társadalom, gazdaság, technológia: egy egységes terminológia felé. *Információs Társadalom* 2005/4. 7–17.o.

³ https://mersz.hu/hivatkozas/matud_104#matud_104

⁴ Magam például a domschitzi tipológiában előkelő helyre emelkedő 'jó és rossz tudása' tézis önmagában és társ-téziseivel összefüggésben való re-diszkutálásában látok erős kihívást, a látletben és a tudás-központúság fontosságában minden bizonnyal erős a konszenzus a legkülönbözőbb szereplők között.

gazdasági és technológiai átalakulások, a hálózatosodás és a végzettségi szintek folyamatos emelkedése rendre kikényszeríti a folyamatos és finom újraértelmezéseket és újraszűzöléseket.

A kérdés az, hogy ezeket az elveket tükrözi-e a kormányzati munka és a közpolitika gyakorlata. Mi megy át belőlük a valóságba? Hol lehet mérhető paraméterekre alapuló állításokat tenni azzal kapcsolatban, hogy érvényesülnek-e, hasznosulnak-e az e tárgyban rendelkezésre álló szakismeretek? Bármerre nézünk, az elmaradt hasznok irtózatossá látjuk. És nagy kérdés, hogy a láttelekek termelése és a kipróbált alapelvek rendszerezése (amilyen Domschitz Mátyás remek írása is, amelynek nincs olyan tézise vagy hangsúlya, amivel ne lehetne egyetérteni) változtatható-e ezen a helyzeten? Ha újra és újra felmutatjuk, hogyan versenyképtelenedik el a közoktatás és a felsőoktatás, hogyan kerülnek rakéták helyett ballasztok a tudástermelés fontos alrendszerébe, hogyan szakad el a hazai közpolitikai teljesítmény a benchmark országokétól, változtat-e valamit az adaptációs minőség? Remélhető-e valami a szinte naponta termelődő, immár az adaptációs deficit pusztító hatáskövetkezményeit is szak tudományos alapossággal bemutató elemzésektől (amilyen például az MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézetének indikátorrendszerére épülő friss szakanyag⁵)? Nagyon úgy néz ki, hogy az adaptációs deficit nem kormányzati ciklus-függő, abban a rendszerváltás utáni valamennyi kormányzat esetében hasonló mintázatokat látunk (hatáskeltési céllal úgy is mondhatnánk: Bokros Lajostól Hoffmann Rózsáig). Ha van kérdés, amelyre jó volna erős válaszokat kapni, az az adaptációs szakadék újratermelődésének és a tudáspolitikával azzal összefüggő irtózatossá adósságainak a rendszertermészete és szociálpszichológiája. Induljanak *erről* megtermékenyítő szakmai viták!

A rendszerszint-anomália, mint összetett csapdahelyzet

Azzal a fajta divizionálissal, amely a tudás-szcéna kulcsterületeit (közoktatás, felsőoktatás, kutatásfejlesztés, innováció, információ- és tudásipar, informatikai- és távközlési ipar) alacsony kormányzati rendszerszintek bürokratikus szabályozási és törvényalkotási mókuskerekébe számúzi, soha nem válhatnak *kormányzati szintű prioritássá ezek a részterületek együttesen*. Ha ennek a területnek a mérhető és hatáskövetkezményeikkel együtt sokszor drámai, sokkoló szavakkal feltárt elkésítő leszakadási tendenciái nem váltanak ki egyetemleges frusztrációt az elvileg az ország jövőjéért dolgozó politikai elit szereplőiből, akkor mi? S mi változtatható ezen a helyzeten?

Vajon miként érdemes gondolkodni minderről akkor, amikor az állam *egyetlen*, több tízmilliárd forintos autóbekészítésének a *keretemelése* (740 millió forint) magasabb, mint a teljes magyar könyves szakma támogatására, életben tartására, színvonalának megőrzésére fordított összeg (700 millió forint)? Amikor határon túli labdarúgó akadémiák támogatására nagyságrendileg magasabb összeget fordít a kormányzat, mint a csodálatos magyar folyóirat-kultúra megőrzésére, fenntartására és az online térbe való átköltözésének elősegítésére? Amikor a stadionépítésekre allokált költségvetési forrás tömege meghaladja az egész felsőoktatás *normatív finanszírozását*?

De mondhatnánk azt is, hogy mit várunk egy olyan közpolitikától, ahol húsz év alatt a sertéságazat többször volt kiemelt kormányzati napirend, mint a tudásszektor? Ahol dilettáns és felkészületlen véleményvezérek formálják a közoktatásfejlesztést, a nemzetközi trendekkel épp ellentétes irányba, megfelelő szakmai háttérrel helyett (nevezzük Parragh-effektusnak, jelezvén, hogy nem egyedi esetről, hanem jelenségről van szó)? Ahol professzionális kormányzás elemi technikáinak (például a mikroszimulációnak) a száműzése, amelyeket mind-

⁵ Színvonalas ismertetését ld.: https://index.hu/tudomany/2018/02/23/kozoktatasi_indikatorok_iskola_rendszer_egyenlotlenseg_nyelvvizsga_gimnazium_oktataspolitika/

mind az aktuális pártpolitikai erőter emésztett fel, mint autonómiacsökkentő faktort, lehetlenné teszi, hogy a prioritásokkal, az ország jövőjének sarokkérdéseivel kapcsolatban konszenzusok alakuljanak ki a rivális politikai erők között, és mondjuk parlamenti szintű közös állásfoglalásokkal (ahogy az boldogabb országokban történik) lehessen tartósan és kormányzati ciklusokon keresztül a közösen kijelölt vezérirányok felé navigálni a beavatkozásokat és a cselekvéseket? Ahol valódi kormányzás helyett alrendszeres menedzsmentje folyik?

Innen nézve jól látszik, hogy hiába lenne sikeres mondjuk a trendérzékelésben a kormányzat valamely szigetszerű, divizionális része, a menedzsmentkultúra hiányosságai miatt ezek politikai praxisra fordításától alig remélhető stratégiai erő, különbségképző potenciál, mert prioritizált szerep híján mindez felőrlődik és elveszik az igazgatás sáncháborúiban. Hiába kerülnek például elő állásfoglalásokban, kezdeményezésekben olyan fejlemények, mint a „dolgok Internetje”, a mobil eszközök forradalma, az „Ipar 4.0”, az automatizáció újabb hulláma, a mesterséges intelligencia és a „szingularitás” elérése vagy épp az „okos városok”: ha a szemléleti kiindulópontjainkat „átállítjuk” a tudás-központúságra, hirtelen egészen más területek válnak fontossá. Szinte nincs olyan kormányzati és közéleti terület, ahol ne lenne óriási tétje annak, hogy megfelelő ismeretek és adatok birtokában korszerű döntés-előkészítő megoldásokkal támogatottan szülessenek előremutató, jó döntések – annak tudatában, hogy nem kimagasló elmék, kutatók, think tankek, háttérintézmények „megmondásai” révén, hanem széles körű szakmai diskurzusok sodrában formálhatóak ki azok a szemléleti peremfeltételek (és konszenzusok), amelyeknek birtokában adatokat értelmezünk, lehetőségek közül választunk, és döntésekkel kívánunk alakítani viszonyokat, struktúrákat és intézményeket.

A sok lehetséges kiinduló- és nézőpont közül ezúttal tehát⁶ erre koncentrálok: azt próbálom megmutatni, hogy ha a tudáskormányzás (knowledge governance) friss paradigmája mentén értelmezzük tudás és közpolitika viszonyát, az milyen esélyeket nyit arra, hogy egy jövőendő közszolga-generáció és a politikai döntéshozók attitűdje változzon, és esély nyíljon a két, reménytelennek tűnő deficitforma meghaladására – akár modernizációs, akár leszakadás-megállítási vagy lassítási, akár újraformált jövőképalkotási keretben – azt feltételezve, hogy a politikai kultúra kis változásai is utat nyithatnak a tudás-szcéna kormányzati újrapozicionálására.

Bármilyen, a mostani adósságokon túllépni kívánó következő társadalom- és gazdaságpolitikai modernizációnak szükségszerűen hármas kiindulóponton kell nyugodnia:

- ◆ annak a környezetnek, „külvilágnak” a megértésén és leírásán, amely megatrendek formájában a jövő alapviszonyait formálja⁷ (hiszen az elképzeléseket ehhez kell igazítani, a felkészülésben, a versenyelőny-teremtés szándékában ebből kell kiindulni),
- ◆ a magyar társadalom és gazdaság aktuális állapotát, a „belvilágot” meghatározó és magyarázó legfontosabb tényezők, dinamikák és hatóerők számbavételén: szisztematikusan áttekintve az akut problémákat, a modernizációs deficiteket és elmaradásokat, az egyes ágazatok és településtípusok előtt álló kihívásokat, a nemzeti sajátosságokat, a versenyelőny-teremtés lehetséges kiindulópontjait, a gazdasági-társadalmi-kulturális esélypontokat,

⁶ Egy másik irányból elindulva korábban szenvedélyesen érveltem amellett, hogy a tudás-központúság felől olyan szakkérdések esetében is más utakon jutunk más következtetésig, mint például a foglalkoztatás (*Kettős kürtőhatás. Modell és cselekvési program egy tudás-központú foglalkoztatásnöveléshez*. IBM-Jate Press, 2011).

⁷ Azonban még véletlenül sem rivális hipotézisek, eltérő jövővíziók csatájáról van szó, hanem a társadalomtudományi gondolkodásban kikristályosodott, bizonyíték-alapú, alátámasztott (evidence-based) és mindinkább konszenzus-alapúnak mondható trendelemzésekre építésről.

- ◆ e két szempont szükségszerű egymásra vetítésén, amelyből megrajzolható a „stratégiai játéktér”: a globális, Uniós és regionális geopolitikai kontextus, amely részben peremfeltételt, részben esélyt és erőforrást kínál a megfelelően (reálisan és professzionálisan) tervezett hazai beavatkozások számára.

Mindehhez szigorú módszertani követelmények kapcsolódnak. A modernizációs programnak ugyanis *egyszerre több időtávra kell érzékenynek lennie*. Elvi és normatív⁸ módon kell megjelenítenie mindazt, amit *hosszú távon* követendő irányynak tart. Ezzel olyan igazodási pontot teremt a rövid- és középtávú programokhoz és döntésekhez, amelyek a taktikai, időzítési és forrás-allokációs szempontoktól függetlenül megítélhetővé teszik, hogy adott lépések hogyan és miért vihetnek közelebb az elfogadott (sokféleképpen konszenzuálissá tett) prioritásokhoz. Ez azt is jelenti, hogy sok esetben nem konkrét lépések, beavatkozások, projektek megjelenítése a fontos a tervezésnek ebben a szakaszában, hanem a kívánatos irányok minél pontosabb, egyértelműbb lefektetése.

A rövid táv ezzel szemben részben a *tűzoltás-természetű*, azonnali beavatkozást igénylő területekre fókuszál (korábbi elmaradások, kezeletlenségek hatáskövetkezményeinek enyhítésére és visszafordítására, valamint legjobb gyakorlatok, megoldások adaptációjára, kisebb részt gyors lépéseket igénylő esélyteremtésre és friss fejleményekre adott reakciókra).

A középtáv nagy kérdése, hogy miként köti össze a távlati célokat a rövid távú beavatkozásokkal: hogyan kívánja az átmenetet gondozni egyik állapotból másikba.

Szemléletileg pedig azzal kell tisztában lenni, hogy a kiinduló helyzet immár számos mutatóban a regionális leszakadás. Ám miközben a leszakadás lassítására vagy megállítására számos erőforrást kell mozgósítani, nem maradhat el a „hídfoállítások” építése sem a jövőbe, mert ha nem teremthetőek új versenyképességi felületek, akkor a pusztázás/igazodás mindig magas kiszolgáltatottsággal és alacsonyabb autonómiával jár.

A tudáskormányzás (knowledge governance) és a tudásvagyon-szemlélet mint kiindulópont

Számos olyan tervezési módszertan van, amely felől megközelíthető a modernizáció. Ám akár ágazati, akár strukturális, akár funkcionális oldalról közelítünk, ezek valójában „bejárású utak”: nem az a fontos kérdés, hogy minden sarkalatos terület szerepel-e a programban, hanem az, hogy *milyen azonos megfontolások állnak valamennyi terület mögött*, milyen elvárások és követelmények értelmezik, hogy mit mondjunk/formulázzunk az adott területtel kapcsolatban. Nem lehet és nem érdemes ugyanis *mindenről rendelkezni* – ha jól megválasztott az absztrakciós szint, és határozottak a mögötte álló szemlélet körvonalai, akkor abból könnyűszerrel származtathatóak külön nem tárgyalt lépések is. Ha a legfontosabb területek megjelennek megfelelő felbontásban, akkor a bennük tárgyiasuló rend és logika jól alkalmazható másutt is.

Axiómánk, hogy a régi és új civilizációs kihívásokkal terhes nemzetközi szövetségi és versenytérben jól megválasztott kiindulópont az információ- és tudásfolyamatok felől felépíteni a stratégiai erőteret. Ezek részben tárgyszintet jelentenek, részben minden más megközelítésnek metasintjei is: világos, hogy egy adekvátabb tudás-minőség (tudás-állapot, tudás-

⁸ Az elvi és normatív kiindulópont magában foglalja azt a viszonyt a szöveghez, hogy nem lehet tekintettel taktikai, ideológiai vagy érdekszempontokra, közömbös a választói népszerűséggel-népszerűtlenséggel szemben. Hinni kell abban, hogy az elvi-normatív kiindulópontok helyesek és autentikusak, még akkor is érdemes ezek mellett felsorakozni, ha kisebbséginek vagy népszerűtlennek tűnnek. Ha ugyanis valóban helyesek, akkor idővel támogatottságuk – és ezzel együtt korai hirdetőik – elfogadottsága és hitelessége majd nőni fog.

mennyiség) bármely terület, bármely „domain” esetében magasabb szintű tervezési kimenetekhez vezet.

Milyen fogalmakból építkezünk jelenleg? Információ- és tudásipar, tudás-intenzitás, információ- és tudástechnológia, tudásmunka, tudás-szektor, információpolitika, tudásmenedzsment: csak néhány fogalom, amelyek az elmúlt években népszerűvé váltak, elsősorban a gazdaság és kisebb részben a politika szótárában. Felértékelődésük mögött minden kétséget kizáróan az áll, hogy mind több nagy jelentőségű változást tudunk értelmezni, akár a tudás termelésének volumen-növekedéséről, az új tudások természetéről, a tudás értékláncán való felfelé mozgásról vagy a tudástermékek arányának növekedéséről beszélünk. A vállalati világ után helyi és nemzeti szinten is időszerűvé vált például *tudásvagyonról* beszélni: minden egyes polgárt erőforrásnak tekintve – akár a foglalkoztatás, akár az oktatás, akár a szociális ellátórendszerek, akár az egészségügy oldaláról nézzük.

Stratégiai erőterben emiatt ma már egyre inkább *tudáskormányzásról* beszélünk: az alapvető tudásfolyamatok befolyásolásáról és tervezéséről.

A tudáskormányzás legáltalánosabb értelemben *az összekapcsolódó tudásfolyamatok befolyásolásának technikáit, a tudás előállítását és megosztását támogató struktúrák és mechanizmusok megtervezését, kiválasztását, megépítését és ellenőrzését jelenti, az adott rendszerbe alakító erővel történő beavatkozás legmagasabb szintjén, holisztikus megközelítésmóddal*. Ebből a definícióból értjük meg, miért „épül rá” a több évtizedig uralkodó tudásmenedzsmentre egyfajta „metaszintként”: amióta körülírható, formalizálható a tudáskormányzás, azóta ott végződik, ahol a tudásmenedzsment kezdődik a maga divizionális logikájával, végrehajtás, optimalizálás, karbantartás, fenntartás jellegű tevékenységtípusaival.⁹

Ma már világos: néhány kiragadott „tudás-indikátor” mérése, ill. növelése, az egydimenziós tudásmenedzsment-logika nem helyettesítheti a tudás- és információáram egymásba ágyazott alrendszerének hosszú távú, következetes fejlesztését, a tudáskormányzás imperatívuszát. Magyarországon, ahol az innovációs teljesítmény megrendült, s az oktatási rendszer és a tudomány is fokozódó nehézségekkel küzd, a lemaradás árnyékában ugyancsak jótékony lehet a tudáskormányzás megközelítésmódjának és lassan kiformalódó módszertani kultúrájának a megjelenése és elterjedése.

A tudás áramlásában él – a tudás termelése, „kinyerése”, megosztása és hasznosítása mind-mind különböző szereplők kapcsolatát, interakcióit, kommunikációját feltételezi. A versenyképességgel és a felzárkózással foglalkozó társadalomtudományi irodalom pedig ennek megragadására már jó ideje elfogadta kiindulópontként Ernest J. Wilson híres és sokoldalúan bizonyított modelljét. Ennek értelmében egy ország teljesítőképességét meghatározó négy aktort (a kormányzatot, a gazdaságot, a tudományt és a civil társadalmat) hat csatorna kapcsol össze. (Ha lerajzoljuk és vonalakkal összekötjük őket, akkor egy ékköre emlékeztető szabályos, háromdimenziós geometriai formát kapunk, ezt hívják Wilson-gyémántnak). Az összekötő vonalak az egyes szereplők közti áramlásokat, a kommunikáció terét jelképezik. Wilson azt találta, hogy ezen összekapcsolt rendszer szereplői közül bármelyiknek az önmagában vett színvonala, minősége, teljesítménye, tudása *irreleváns* az Egész modernizációs-felzárkózási, ill. versenyképességi kilátásai szempontjából. Ami viszont bizonyíthatóan meghatározó, az a hat csatornán zajló áramlások szélessége, sebessége és minősége: vagyis *a szereplők közti jelentéscsere színvonala és eredményessége*.

Hogy e „szélesebb csatornáknak” miért és milyen áttételeken keresztül köszönhetjük a fenti hatást? Az intenzív jelentéscsere először is segíti a valamennyi szereplő számára egyre

⁹ Ez a korszakváltás nemcsak a vállalati közgazdászok, hanem a „tudáspolitika” (*knowledge policy*) számára is számtalan kihívást eredményezett, kormányzati és például Európai Unió szinten is megemelve a tétet (különösen a „Tudás Európájának” lisszaboni víziója és annak ismert kudarca miatt és óta).

bonyolultabb és összetettebb kontextusok, dinamikák és környezetek megértését, és a közös percepciók, ítéletek és modellek finomítását. Ezek révén sikeresebb lesz a valóság jelentés-teli elemeinek leképzése, ami jobb döntésekhez, sikeresebb cselekvésekhez és beavatkozásokhoz vezet. Másodsorú lehetővé válik, hogy a szereplők egymást is jobban megismerjék és megértsék, ez a kölcsönös tudás részben a koordinációs kimeneteket javítja, részben erősíti a bizalom mintázatait, egyszerűsíti az érdek-egyeztetést és kezelhetőbbé teszi a konfliktusokat. Ez utóbbiaknak van végképp sarkalatos jelentősége a társadalom (a magyar emberek, az országban működő cégek és a magyar állam) teljesítő- és versenyképességében.

S jól látszik ennek a fordítottja is: a társadalmi megosztottság, a vagyoni különbségek növekedése, a „törzsi” előítélet-struktúrák növekedése nemcsak feszültséggel tölti meg a társadalmat, hanem a közös és kölcsönös tapasztalatok hiányában erősödő bizalmatlanságon és gyűlöleten keresztül egyenes utat épít a leszakadáshoz.¹⁰ Emiatt nem (vagy elsősorban nem) humanitárius vagy baloldali vagy szociálpolitikai mezőben értelmezendő például a társadalmi különbségek csökkentése és a legszegényebbek felzárkóztatása sem, hanem a társadalomfejlés, a stratégiai jövőkép kiemelt elemeként. Arra a felismerésre alapozva, hogy a társadalmi tőke deficitje a modernizációs szigetek sikerei esetén is alapvető gátja a fejlődésnek.¹¹

Tudáskormányzás-középpontú társadalom- és gazdaságpolitika

Az összehasonlító rangsorok és a komplex gazdasági elemzések alapján kétség sem férhet hozzá, hogy a tudomány és az oktatás pillanatnyi helyzete és mutatói alapjaiban határozzák meg egy ország fejlettségét és jövőkilátásait. Ennek megfelelően ezek extenzív és intenzív fejlesztése, stratégiai prioritássá tétele az egyetlen út ahhoz, hogy lépést lehessen tartani a világ élvonalával. Még annak tudatában is, hogy épp ezeknek a területeknek az intézményei őrzik nagyon erősen az ipari korszakos sajátosságokat: így egyszerre volna esedékes egy szemléleti váltás és egy koncentrált, költségvetési tudatosságban is megnyilvánuló, határozott elköteleződés az adott területekre fordított kiemelt figyelem mellett.

Oktatás

A nemzeti tudásvagyon-gazdálkodás legfontosabb hídfőállása az oktatási rendszer, a korai fejlesztés intézményeitől az általános- és középfokú oktatáson, a szakképzésen, a felsőoktatáson át az élethosszig tartó tanulás egyre változatosabb színtereiig. Az értelmiségi túlképzés meghaladott doktrínájával szemben a minél magasabb (felső)fokú végzettség az információs társadalom egyfajta „standardja”, fejlettségi mutatója. Emiatt az igénynek és a távlati tervezésnek az egymást követő korosztályok minél magasabb végzettségi százalékának elérését kellene megcéloznia, úgy, hogy ennek biztosítására az egész közoktatási rendszer válik alkalmassá. (Természetesen a korszerű műveltséganyag és versenyképes alapkészségek biztosítása,

¹⁰ A Legatum Institute 2016-os jóléti indexében elért 47. helyünk a társadalmi tőke alacsony értékének (114. helyezés) köszönhető: hiába jóval magasabbak más értékek, emiatt a versenyképességünkben folyamatosan veszítünk.

¹¹ Ahogyan azt a két világháború közti Magyarország bebizonyította, a 19. század utolsó évtizedeinek fantasztikus modernizációs szigeteinek „elvesztésével”, ami egyértelműen visszavezethető a társadalom fejlettségi deficitjeire, megosztottságára, a mobilitás hiányára. Az ennek antiteziséként szolgáló szocialista évtizedek óriási lépéseket tettek a vagyoni különbségek csökkentése és a mobilitás növelésének irányába, de közben nem építettek modernizációs szigeteket. *A társadalom-és gazdaságpolitika végső célja nem lehet más, mint a társadalom-egész alkalmasabbá tétele új modernizációs szigetek építésére, növelésére és összekötésére, anélkül, hogy ennek a társadalmi kohézió látná a kárát, és új egyenlőtlenségi spirált indítana el.*

valamint a *társadalmi egyenlőtlenségek mérséklésének* alapfeladatai mellett.) Eközben azt is tudjuk, hogy az óvodás és kisiskolás kor a legkritikusabb időszaka a későbbi intellektusok formálásának, ezért a belépő oldal intézményi és pedagógiai fejlesztése is kulcskérdés. Annak a hallatlan ellentmondásnak a kezelése tűnik a legnehezebbnek, amely történetileg alakult ki: a közoktatás korszerűsítésének, szakmai megújításának irányai, a pedagógiai, didaktikai, fejlődéslelektani alapvetések alapján számtalan fontos szemléleti kérdés és fejlesztési irány kézenfekvően megfogalmazható, formulázható, ám ezek *gyakorlatba való átvitele* előtt akadályok tömege tornyosul, amelyek nagy része mögött a korábban sikeresnek bizonyuló, de mostanra már mind kevésbé érvényes kontrollstruktúrák rajzolódnak ki.

Tudomány (kutatás és fejlesztés) és innováció

A tudományművelésben való intenzív jelenlét nem presztízskérdés egy nemzeti vagy városi közösség számára, hanem sarkalatos stratégiai ágazat. Az új tudományos érték termelése gazdasági vagy társadalmi innováció forrása. A tudományban foglalkoztatottak eredményei számtalan áttétellel vezetnek foglalkoztatottság-növekedéshez más ágazatokban is (adminisztratív és segédszemélyzet, eszközgyártók, beszállítók). A tudományra fordított költségvetési összeg és hányad, valamint a kutatói munkakörben foglalkoztatottak GDP-arányos száma a fejlettség egyik legfontosabb mutatója. Magyarországnak (az Unió irányelvekhez is igazodva) már a lépéstartáshoz is rövid távon duplázni, középtávon *négyszerezni* (!) kellene az erre vonatkozó mutatóit. Az „intelligens szakosodás” irányába forduló régiók és azok központjai számára nélkülözhetetlen, hogy erős és versenyképes tudományos hídfőállások szállítsák a szinergiát. A haldokló vidéki főiskolák és főiskolai karok bezárása helyett a *tudományműveléssel való megerősítés és a régiós igényekhez alkalmazkodó fejlesztés* lehet az egyedüli előremutató lépés. Eközben magához a tudományhoz való viszony is társadalmasodik: a helyi és a civilizációs problémákhoz a tudomány formanyelvén nyúlni már nem csak a tudósközösség számára áll nyitva, hanem a digitális kultúra más területeihez hasonlóan bárki számára: az állampolgári tudomány (citizen science), az önkéntes erőforrás-biztosítás tudományos problémamegoldáshoz (crowdsourcing), a kis részfeladatok közösségi elvégzése (micro-tasking), a komoly játékok (serious games) segítségével létrehozott új tudás egyaránt abba az irányba mutatnak, hogy kevesek és kiválasztottak helyett mindenki részese lehet egy bizonyos mértékig a tudomány óriásgépezetének. Ha diákként már egyfajta anyanyelvként ismerkedik meg a tudományműveléssel, akkor bármilyen irányba vezet az útja később, mindenki számára nyitott marad az ajtó, hogy bekapcsolódjon programokba – ez az élethosszig tartó kutatás (lifelong research) víziója. S vegyük észre: ezzel tesszük a legnagyobb lépést az ipari korban kialakult kontrollstruktúrák meghaladása felé. Ez a folyamat már megindult ettől függetlenül is, hiszen az egyre nagyobb méretű és egyre nagyobb eszközigényű tudományos programok már régóta új helyzetet teremtettek: a humán genom projekt a világ genetikusainak közös erőfeszítése volt, az űrkutatás, a magfizika, a lézerkutatás óriásgépei és kutatói állománya csakis nemzetközi térben értelmezhető. Magyarország számára a bekapcsolódás, a lépéstartás és niche-területeken a világ tudományos élvonalába tartozás megőrzése vagy megteremtése alapvető nemzeti érdek és cél.

Információ- és tudáspolitikai

Egy rendszerszemléletű információpolitikában nagyon sok terület ér össze, amelyeket egységes koncepció és szemlélet jegyében célszerű kezelni. Ha épp a médiapolitika felől indulunk el, a *rádió* és a *televízió* mellé azonnal odakívánkozik a *nyomtatott sajtónak* a jelenleg pusztán a folyóirat-támogatások rendszerével alakított erőtere vagy éppen az *internetes tartalomszolgáltatással* kapcsolatos állami szerepvállalás kérdésköre (beleértve a kulturális örökség digitalizálásához kötődő területeket is). Szorosan összefügg mindezzel a *könyv- és kiadáspolitika*,

amelynek központi befolyásolására szintén támogatási programok hivatottak. Innen egyetlen lépés a *könyvtárpolitika*, különös tekintettel a tudományos versenyben maradáshoz nélkülözhetetlen *szakirodalmi tájékozódás* és a nagy *nemzetközi adatbázisokhoz való hozzáférés* alrendszerének biztosítására. Ne felejtjük ki a sorból a *levéltárügyet* és az *elektronikus levéltárakra* való átállás feladatait; a nagy, *központi információs üzemek* (mint az Országos Meteorológiai Szolgálat, a Központi Statisztikai Hivatal vagy a Magyar Távirati Iroda) meg-megújítandó küldetésnyilatkozatokhoz igazított működtetését; a végpontok közötti információtovábbítástól *központi információlogisztikai szereplővé* fejlődő Magyar Postával kapcsolatos tulajdonosi pozíció finomhangolását a megváltozó iparági környezetben.

A kormányzat hatalmas és az ügyféltranzakciókon túlmenően számos felhasználási lehetőséget kínáló *információvagon* előállítója, gazdája és szolgáltatója: a *geoinformatikai alrendszerektől* (földhivatali nyilvántartások, kataszterek, különböző térkép-adatbázisok, beleértve a közműtérképeket) a *természet- és környezetvédelmi* információs rendszereken át az *út-hálózatra, a közlekedésre, a forgalomra, turisztikai tudnivalókra* vonatkozó naprakész adatok biztosításáig, de a *szabadalmi információktól* a munkaügyi nyilvántartó rendszereken át a felvételi tájékoztatókig vagy a közhasznú adatbázisokig. És a sornak még nincs vége: az integrált információpolitikához olyan „domainek” is tartoznak még, mint az ország jövője szempontjából meghatározó *idegennyelv-ismeret*, vagy a közterületek, közintézmények, utak információs objektumokkal való professzionális ellátása, a fizikai mozgás jelzésekkel való orientációjának (*jelezés – signage – és digitális jelezés – digital signage*) kultúrája. De ide tartozik többek között a Magyarországról szóló információk intézményes generálása is, amelyről „országpropaganda” címszó alatt oly sok szó esett az elmúlt évtizedben. Ezek a területek vagy a maradványelv alapján, vagy átpolitizáltan, vagy alacsony stratégiai értékkel, pusztán infrastruktúra-fejlesztésként vegetáltak az elmúlt évtizedekben: most közösen, szisztematikusan és felértékelte fontosságuk tudatában kell foglalkozni velük.

Kultúra, művészet, kreatív ágazatok

Az életminőséget, a megújuló-képességet, az értékteremtésre és fogyasztásra való alkalmasságot és elkötelezettséget nagyon nehéz mérni, de az ezredforduló után kiderült, hogy városok és országok versenyképességének, jövő-esélyeinek keresésekor kihagyhatatlan annak a vizsgálata, hogy milyen életminőséget kínál a „hely”, milyen az a kulturális „szövet”, ami a mindennapokat meghatározza, és a kultúra által közvetített kontrollstruktúrák milyen folyamatokat segítenek és milyeneket nehezítenek meg. Mennyire nyitott egy kultúra a külvilágra, a párbeszédre, mennyi távoli kapcsolata van? Hogyan viszonyul a vállalkozáshoz? A természethez? A kisebbségekhez? Milyen megújulási potenciálja van? Mennyire kreatív?

Bármilyen hihetetlennek tűnik, az információs társadalom versenyfutásban kiderül, hogy a *fejlettség alapvetően kulturális kérdés* is (természetesen nem árt, ha a jómódú, művelt polgárok a társadalom nagyobb részét teszik ki, és nem kell kétségbeesett létharcot vívniuk a méltó életért). A kulturális örökség (és annak digitalizálás révén történő közkinccsé tétele) kiemelt identitásképző szerephez jut, a művészeti alkotások létrehozása és fogyasztása felértékelődik, de nem önmagában, hanem különböző „mixek” részeként. Nemcsak iparágak, hanem városok is keresik az útját, hogy a „kreatív térfélhez” tartozhassanak.

Tudáskormányzás a közpolitika más területein

Azoknak az országoknak és térségeknek, amelyek az újraformálódó centrum részeként képzelik el a jövőjüket, és nem kívánnak a perifériára szorulni, szükségszerűen kell a tudás-intenzitás növelésének irányába fordulniuk hagyományos közpolitikai területeken is. Bizakodásra az ad okot, hogy ez – Magyarországgal ellentétben – más posztszovjet országokban (elsősor-

ban Észtországban, de bizonyos vonatkozásokban Lengyelországban és Csehországban) részleteiben akár sikeresnek is mondható gyakorlatokat eredményezett: nem természetörvény-szerű tehát, hogy nálunk is történhet ebbe az irányba fordulat.

A gazdaság információs- és tudás-szektorának fejlesztése

Az elmúlt száz év gazdaságtörténete a hagyományos nyersanyag- és feldolgozóiparok, a vas-acél-olaj konglomerátum és a használati tárgyak tömegtermelése felől az információ- és tudás-termékek és szolgáltatások mennyiségének és arányának fokozatos növekedése irányába halad (a kultúrafogyasztást és annak részeként az élményiparként felfogott turizmust is beleértve). A régebbi iparágak nem visszaszorulnak (bár erre, a dezindusztrializációra is sok példa akad), hanem egy egyre növekvő méretű világgazdaságban önmagukban egyre kisebb szeletet képeznek. Ennek megfelelően hosszú távon csakis az erős tudásszektorral és tartalomiparral rendelkező gazdaságok lesznek képesek autonóm fejlődésre, piac- és profitszerzésre, új gazdasági ágak és terméktípusok bevezetésre és azok hasznából való részesedésre – mindenki másnak maradnak a „levetett”, olykor környezetszennyező, alacsonyabb érték-hozzáadású iparágak.

De ez nem jelenti azt, hogy a hagyományos ágazatok (a mezőgazdaság, az élelmiszer és ipari nyersanyag-termelés, a bányászat, a vízgazdálkodás vagy a klasszikus „ipari” területeken ne nőne a tudás-intenzitás, vagy ne lehetne olyan rész-területeket találni, amelyek az ország méretei és erőforrásai alapján ne volnának ígéretes gazdaságfejlesztési (és ehhez igazodó tudáskormányzási) célpontok. Ezek azonosíthatóak és megfelelő ösztönzési-támogatási technikákkal az egyre nagyobb hozzáadott érték és a versenyképesség felé vezethetőek.

A foglalkoztatási szerkezet eltol(ód)ása az információ- és tudás-intenzív munkakörök felé

Az automatizálás természetes következményeként az alacsony értékhozáadással és alacsony képzettséggel ellátható munkakörök aránya fokozatosan csökken. Ennek megfelelően egy stratégiai munkaerő-politika csakis a felfelé nivellálásra, az „előremenekülésre” építhet. A jelen alacsony képzettségű, a munkaerőpiacról kiszoruló szereplőinek kínálhatóak pót-megoldások, de az oktatási rendszer egészét arra kell felkészíteni, hogy a Jövő munkavállalói a tudás értékláncának minél magasabb helyein találhassák magukat. S mivel a szellemi munkának sok atipikus formája lehet, távmunkában is könnyen végezhető és különösen alkalmas a rugalmas foglalkoztatásra. Ne feledjük el azonban, hogy az agymunka bizonyos részei is algoritmizálhatóak, gépesíthetőek, ezért a szellemi munkában is elindultak már olyan a folyamatok, mint korábban a fizikai munkavégzéssel. Ahol dinamikus bővíthet a foglalkoztatottak köre, az a humán technológia világa, ahol a munka a másik emberre, annak személyes fejlődésére, egészségére irányul. Az információs társadalmat lassan felváltó új világ elsősorban ebbe az irányba mutat: számba vehető, hogy Magyarországnak milyen preadaptív lépései lehetnek. Másképp: milyen területeken tud már rövid és középtávon is előremutató foglalkoztatási szerkezet-átalakulást levezényelni, amely időben megelőzi azt, ahová majd a „világ” is megérkezik.

Tudás-központú településfejlesztés

A közműfejlesztés, közterület-rendezés, intézményfenntartás mókuskerekéből természetesen nagyon nehezen szabadul egy település, de csakis rajta múlik, hogy szándékozik-e többet is tenni: a tudásalapú városfejlesztés (*knowledge-based urban development, KBUD*) alaptézise szerint a mai, globális tudás gazdaságban *a tudás-intenzív iparágak és a tudásmunkások a legfontosabb tényezők* a jólét és a versenyképesség megteremtésére a városokban. Az információs társadalom szemlélet fenntartható városfejlesztést és a prosperáló, a globális verseny-

ben is helytálló helyi gazdaság kialakítását célozza, miközben a lakosságnak lehetőséget biztosít a tudás gyarapítására, annak transzferére és az innovációra. Egy ilyen fejlesztéspolitika kihívásokkal jár, de sikeres végig vitele virágzó várost eredményezhet. A tervezési cél-függvények, illetve eredmények egyidejűleg foglalják magukba a megfelelő tudás-infrastruktúrát, a technológiai infrastruktúrát, a globális gazdasághoz kötődő kapcsolatokat és a jól képzett, tehetséges humán erőforrást. A technológiának már önálló „osztálya” is született kifejezetten városi környezetben való adaptálásra: a „*smart city technologies*” körébe egyaránt odatartoznak az adminisztrációt támogató korszerű eszközök, az egyes alrendszerek működtetését egyszerűsítő-optimalizáló megoldások és az állampolgári részvételt bátorító és „animáló” ún. társadalmi szoftverek – sőt ezek legújabb generációja, amelyek már a rendelkezésre álló adatok „másodelemzéséhez” engedik közel a polgárokat, ill. az érdeklődőket, akik megfelelő analitikák birtokában javaslatokká formálhatják kompetenciáikat. Ehhez még annyit tennék hozzá: a tudásalapúság azt is jelenti, hogy a tervezést és a végrehajtást minden pillanatban felkészült szakemberek és megfelelő módszertanok támogatják. A lakosság bevonása sem pusztán demokrácia-játszmát, hanem a rendelkezésre álló tudásvagyon megfelelő hasznosítását jelenti. Az „ország” mellett a település emiatt minden eddiginél fontosabb önálló beavatkozási-fejlesztési terület, amely ráadásul a preadaptív fejlesztéseknek, kísérleteknek a méretek miatt gyorsabb átfutású társadalmi laboratóriumát is jelenti.

Hogyan nézzünk hagyományos közpolitikai területekre és kérdésekre tudásvagyon-szemlélettel?

A tudásvagyon-központúság vagy az ipari korszakos kontrollstruktúrák keresése „fertőző”: ha egyszer beépítettük a fogalmi készletünkbe, nehéz szabadulni tőle, könnyűszerrel interpretálhatjuk ilyen szemmel a közpolitika szinte bármely elemét. Ha az ipari korszakban *a nők egyenjogúsítása* és kiképzése egyúttal a tudásvagyon ösztömegének a gyarapításához is hozzájárult, akkor ma is hasonló összefüggéseket fedezhetünk fel – csak épp a szociálpolitika birodalmában. Amikor például *a fogyatékkal élők munkaerőpiacra való bevezetéséről* (például látásérültek informatikai oktatásáról) van szó, akkor a társadalompolitikai célú költségvetési kényszerintézkedések helyett az információs társadalom szemlélet tudáshordozó bevonását, új értéktermelési körök megjelenését látja. *A kismamák munkaerő-piaci re-integrációjának* igénye mögött az átmenetileg inaktívra váló tudásvagyon újrahasznosítása sejlik fel, akárcsak a nyugdíj-közeli és utáni évek *senior korosztályánál*, akiknek a tudása még javában kereshetné az értékesülés útját. *A családon belüli erőszak, a halmozottan hátrányos helyzet vagy a gyermek-éhezés* kérdése nemcsak emberi jogi és szociális, hanem információs társadalmi alapkérdés is: a bántalmazott, traumatizált, alultáplált, alulszocializált gyermekek sokkal kevesebb esélyponttal indulnak neki az oktatási rendszernek, sokkal kisebb eséllyel lesznek magas képzettségű, harmonikusan fejlett személyiséggé, az információs társadalom polgárává. A tehetség gondozás uralkodó modellje is azzal számol, hogy csak kevesek és kiválasztottak tudnak átlagon felülit produkálni – a kontrollstruktúrák nem azt a célt szolgálják, hogy a mindenkiben benne rejlő valamilyen tehetséget egyetemlegesen kibontakoztató környezet épüljön, hanem a gazdasági-társadalmi elit erősítésétől remélnék sikert. Paradox módon még *a közlekedési balesetek* számának csökkentése is felfogható tudásvagyon-gazdálkodási kérdésként, hiszen a sérülés miatt kieső munkaidő-veszteség és a baleseti halálok miatti nettó tudástőke-veszteség számottevő tétel egy nemzeti tudásmérlegben (a biztosítók egyébként ki is kalkulálják, forintra). Innen nézve azt is megértjük, hogy az életminőség javításával és az aktív életkor kitágításával miért jelenik meg a tudásvagyon, mint célfüggvény az egészségügyi rendszer teljesítményében is.

Évek óta tudjuk, hogy a magyar információs társadalom legnagyobb tehertétele, hogy *a társadalom egyharmada ki van zárva* belőle. Az „underclass” még térségünkben is példátlanul

magas aránya olyan egyenlőtlenség-növekedést indukált, ami pusztító hatású folyamatok sorát indítja el. A vagyoni és kulturális távolság (tevékenység)térbeli elkülönülést eredményez, abból kommunikációs deficit fakad, az egymásról való tudás mennyiségének csökkenése alacsony szintre szállítja le a kölcsönös bizalmat, a közösségek és a gazdaság működésének egyik nélkülözhetetlen instanciáját. Magyarország jövője szempontjából például a rémséges, sok pólusú, sokféleképpen dokumentált és mért bizalom-deficit megszüntetésénél kevesebb időszzerűbb feladat volna – csak hogy mögötte ott tornyosulnak a társadalomszerkezeti meghatározottságok. Ilyen szemmel a rendőrség működésében is kiemelt szerephez kellene jutniuk az élet- és tulajdonvédelem mellett a bizalmi hálót rongáló bűncselekmények elleni fellépéseknek (a csalás, a szélhámosság, a megtévesztés, az előre megfontolt szándékkal való félrevezetés). És hasonlóképpen: a kormányzat iránti bizalom rendkívül erős fokmérője, hogy milyen mértékben látja viszont az állampolgár saját életminőségének, életidejének védelmét a köz- igazgatással való kapcsolatában, vagy akár a közlekedésszervezésben: vajon számít-e az, hogy mennyit kell várakoznunk egy ügyintézésre, vagy mennyi időt veszünk egy rosszul előkészített útszűkítés nyomán kialakult dugóban? S a közigazgatásban, kormány szerveknél képződő dokumentumok nyilvánosságának kezelésekor az elvi és jogi szempontok mellett nem kiemelten fontos-e, hogy milyen bizalmi állapotról üzennek? Mennyire hiteles a szolgáltató közigazgatás képe, és mennyire tükröződnek benne a tekintélyelv kontrollstruktúrái?

Kormányzat és közigazgatás

Ahogy korábban a városoknál településfejlesztési kontextusban említettük, a kormányzatról és a közigazgatásról szólva is nélkülözhetetlen, hogy a szakmai munka megfelelő megalapozottsággal, tudásháttérrel, módszertani kultúrával folyjon. Mindez messze több, mint amit az e-kormányzat vagy az elektronikus közigazgatás jelszava az ügyvitel és a folyamatszervezés modernizációján keresztül üzen. A tudásalapúvá tételt jócskán nehezíti a politikai váltogazdaság és a tudáskormányzati szempontok hiánya, a kormányzati tudásmenedzsment gyengesége. Emiatt befejezésül az információs társadalom szempontjából meghatározó területek irányításával kapcsolatos integráció lehetőségeiről ejtünk inkább szót.

Az információs kihívás szempontjából különösen fontos stratégiai területeken kifejezetten kedvező lehet az egységes szemléletű tervezés és irányítás. Ennek megfelelően a *közoktatás, a felsőoktatás, a felnőttoktatás, az élethosszig tartó tanulás* természetes szövetségese a *tudomány-és innovációpolitika*, ill. a *tudományos ismeretterjesztés*, mint a tudástermelés nagy (és egyelőre a magyar kormányzati munkában csak helyét kereső) alap-ágazatai. Ésszerűnek és szükségesnek tűnik egy esetleges további integráció az *Internet, az elektronikus és hagyományos média* és a közpénzből fenntartott *információtermelő és szolgáltató szakintézmények* felügyeletével, ill. irányításával és a *kulturális javak előállításával és fogyasztásával, a kulturális örökség megőrzésével* kapcsolatos kormányzati területekkel.

Szabályozás-igényessége, felértékelődő jellege és a digitális kultúrához való „átjárása” okán az *informatikai és távközlési ipar* (az ICT-ágazat) gyakran szakad el a gazdasági tárcától, és jut el akár egymagában, de inkább más területekkel hibridizálódva önálló minisztériumig vagy magas szintű kormány szervig. S noha ilyenkor azért erős – és néha lefegyverző – illúzió, hogy ezzel az információs társadalom építésének a feladata is gazdára lel, de kétségkívül jogosan sodródhatnak az Unió által is népszerűsített ICT mellé az ún. *kreatív iparágak, a tartalomszolgáltatás, az információ- és tudásszektor üzleti dimenziója* és maga a *digitális gazdaságfejlesztés* is. Ha egyébként ezeknek a területeknek nincs erős és megfelelő kormányzati reprezentációja (ahogy az immár sokadik kormányzati ciklus óta történik), úgy szervesen bővíthető ezzel a profillal egy már így is nagyon összetett „csúcsmisztérium” – arról nem is beszélve, hogy mennyire ésszerű lehetne az ügyfélközpontú *elektronikus kormányzatot*, ill. a *kormányzaton belüli információ- és tudásfolyamatok* hatékonyságközpontú, professzionális

irányítását is integrálni, beleértve a *kifelé irányuló tájékoztatást* (az országpropagandát) az *adat- és tudásvagyon kezelését*, s végül az *adatbiztonsági, adatvédelmi (privacy) és információszabadsággal* kapcsolatos tevékenységeket.

S noha precedens nemigen akad a még nagyobb léptékű fúzióra, ahol a „humánpolitika” nagy tömbjei olvadnak bele az információ- és tudásszektorot kezelő kormányzati képlet(ek)be, elidőzni mindenképpen érdemes a gondolat körül. Az *egészségügy, a szociális ágazat és a gyermek- és ifjúságvédelem, a foglalkoztatás és munkaügy*, de még az *ifjúsági- és sportügyek* is tekinthetők úgy, mint a tudáshordozóként felfogott állampolgárok „működésben tartásának”, ill. arra való felkészítésének különböző oldalai. Ne felejtjük el: a rendszerváltás utáni magyar minisztériumi struktúrában legalább egyszer mind a négy területnek jutott önálló tárcá, hogy ciklusról ciklusra változzon ezek hovatartozása, vissza-, ill. előresorolása. Ha megfelelő jövőképpel és közös szemléleti kiindulópontokkal történik valami egyszer ezeknek az ágazatoknak az integrációja körül, akkor valóban számos erős érintkezési pont, afféle „policy-híd” épülhet az információ, a tudás és a kultúra kormányzati óriáserődjéhez (vagy végváracskáihoz). Elég lehet például tudásvagyon-gazdálkodási „frontvonalként” tekinteni rájuk, ahol a jövő „megtámadására” nyílhat mód, és nem a múlttal szemben kell védekezni. Ahol a *társadalmi innováció, a megelőzés és a participáció* logikája erősebb a *korrekciónál és a maradványelvénél*. Ahol az értéktermelésből egészségük megromlása, fogyatékoságuk, állami gondozásba vételük, munkanélküliségük vagy szociális hátrányaik miatt kirekesztettek *nettó tudásvesztésként vagy elmaradt haszonként* jelennek meg a képletekben, nem az *ellátórendszer ballasztjaiként*.

A magyar közigazgatásban azonban ekkora horderejű integrációnak (de még a vázolt két „kisebnek” is) minden, ebbe az irányba (is) mutató előzmény ellenére vajmi kevés esélye van, legfeljebb középtávon remélhető gyorsuló közeledés néhány „szigetrendszer” között. Jó tudni azonban, hogy ennek önmagában kicsi a jelentősége: a lényegi kérdés ugyanis soha nem az, hogy milyen tárcaportfólióval sikerül a kulcsterületeket lefedni, és ott milyen szervezeti és intézményi megoldások garantálják a működőképességet és az eredményt. A kulcsmozzanat minden esetben – mint a bevezetőben is láttuk – magának *a kormányzatnak a jövőképe és prioritásképzése*. Hiába jön létre akármilyen csúcsminisztérium, ha az az ipari korszak logikáit és reflexeit tovább éltető, fáradt adminisztrálgatásra, illetve „logosz” nélküli újraelosztásra rendezkedik be, nagy távolságra az állampolgároktól és a kor-kihívásoktól. És egyáltalán nem baj, ha nincs semmiféle tárcaintegráció, de a kormányzat magas szinten végiggondolt, elfogadható és mozgósító jövőkép, szakszerűen előkészített, korszerű és innovatív stratégiák, és helyes súlypontokkal kialakított cselekvési tervek mentén megfelelő módon és arányokkal, jó ritmusban, hatékonyan és professzionálisan tud beavatkozni kulcsfolyamatokba.